

SZERAFINNÉ SZABOLCSI ÁGNES

Ifjúsági könyvtárak és olvasmányok 1920–1940 között

Történeti előzmények

Az iskolai könyvtárak történetének kezdetei Európa-szerte a XIX. század második felére esnek. Magyarországon először az Eötvös-féle az 1868. évi XXXVIII. tc. tesz említést az iskolai könyvtárakról. Eötvös francia tapasztalatai elősegíthették e kérdéskör megjelenését törvényében, hiszen Franciaországban már 1862-ben jelent meg hasonló szabályozás. A kérdéssel foglalkozó Szabóki tanulmány¹ megállapítja, hogy a törvénycikk „csupán tudomásul vette” a pedagógus társadalom és a szaksajtó követelését. A 30. § a „szükséges taneszköz” fogalmába beleértendőnek tekintette az iskolai munkát segítő könyvtárat is. A tanítóképzőket érintő fejezetben világosan beszél a könyvtárról, mely az intézet tulajdonában működve a leendő tanítók szakmai képzettségét emelheti magasabb színvonalra. Az említett tanulmányból tudunk arról, hogy 1872-ben tanítóink „kis olvasóköreket” szervezésére buzdítottak. A kezdeményezés vitatott volt, hisz sokan az elemi iskolás gyermekek túlterhelésétől tartottak.²

1875-ben Dolinay Gyula kísérletet tett az „iskolai könyvtár” fogalmának és feladatainak pontos megfogalmazására: „Iskolai és népkönyvtáron a népiskolák mellett felállított oly könyvgyűjtemény értendő, mely úgy a kisebb, mint a serdültebb gyermekeknek és a népnek alkalmas olvasnivalókat foglaljon magában.”³ A megfogalmazásból kitűnik e könyvtártípus olvasói körének kitágítása. Ez a megállapítás iskola tanulóin kívül a népkönyvtárak felnőtt olvasóit is használói közé vonja. Már Szabóki említett tanulmánya is felhívta figyelmünket az iskolai könyvtár fogalmának tisztázatlanságára, a terminológiai pontatlanságokra. Megállapítása szerint a korabeli cikkekben, rendelkezésekben egyaránt használták a községi, tanítói, ifjúsági, iskolai és a népkönyvtár megnevezést.⁴ A középiskolások könyvtári ellátását tanulmányozva láthatunk, hogy a középiskolai rendtartás 28. §-a előírja az ifjúsági könyvtár létrehozását: „Minden intézetben ifjúsági könyvtár rendezendő, mely az iskolai oktatással kapcsolatos, azt kiegészítő olvasmányt nyújtson”. E sorok felelevenítése után vizsgálja Lechner László⁵ 1877-es írása, hogy milyen elvek szerint alakítsanak könyvtárakat, milyen könyvekből álljon az állomány és hogyan kezeljék azokat. A szerző egyoldalúnak nevezi a rendtartás előírását, mivel szerinte a tanuló „szívét is nemesbíteni” kell az oktatással kapcsolatos, azt kiegészítő olvasmánnyal. Lechner megállapítása szerint, csak olyan könyveket kell beszerezni, melyeket olvasni is fognak. Ezután az egyes osztályok számára tett ajánlásokat az életkor, a tanulmányok foka, a nevelési cél szempontjait figyelembe véve. Kitért az illusztrált könyvek hasznosítására is az alsóbb évfolyamok esetében. A középső osztályok (III–VI.) kíváncsi tanulóinak a jól szerkesztett útleírásokat, történelmi elbeszéléseket ajánlotta. A felsőbb osztályok számára tapasztalatai szerint a tudományos munkák népszerűsített változatai javasoltak. Regényeket csak a legmagasabb osztályok tanulóinak ajánlott Lechner, de szigorúan ellenőrzötten. Indítványozta továbbá, hogy a tanári egyesület bizottsága állítsa össze azoknak a műveknek a jegyzékét, melyeket minden tekintetben ajánlhatnak az ifjúsági

könyvtárak számára. Hasznosak voltak ezek az előremutató javaslatok hisz a későbbiekben látni fogjuk, hogy számtalan jegyzék készült a beszerzés segítésére. Szabóki tanulmánya szerint az 1870-es évek rendeletei, valamint a miniszteri utasítások a terminológiai pontatlanságok ellenére is érthetően megállapították a községek tulajdonában levő iskolai és népkönyvtárak fenntartási forrásait: „*az államilag segélyezett elemi népiskolákban 25 kr., felsőbb nép- és polgári iskolákban 50 kr. felvételi díj szedendő minden tanulótól a könyvtár javára. Az államilag nem segélyezett községi elemi, felső nép- és polgári iskolákban a felvételi díjből legalább a fenti összeg felét kell ugyanerre a célra fordítani, valamint a befolyó büntetéspénzek összegének egyharmadát.*”⁶ Ez a gyakorlat a két világháború közötti időszakban is folytatódott a könyvtárak pénzügyi hátterének biztosítására. A VKM rendelkezései nem fedezték a könyvtárak beszerzési forrásait teljességgel, hiszen a korabeli szaksajtóból nyomon követhető, ahogyan újabb források megnyerésére bíztatták egymást a tanítók. A kérdés fontosságát jelzi az a tény is, hogy felmerült az igény az iskolai könyvtári problémákkal foglalkozó lap megindítására. Dolinay Gyula magánvállalkozásaként megjelent az „*Iskolai és Népkönyvtár*” c. folyóirat, mely a második számtól a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának hivatalos lapjaként funkcionált. Cikkeiben elsősorban gyakorlati szempontból tárgyalta a könyvtárak alakításával és az állomány gyarapításával kapcsolatos kérdéseket.

Fontos esemény az iskolai könyvtárak történetében az 1881-ben megrendezett Országos Tanítói Képviselői Közgyűlés. Ezen napirendre került az iskolai könyvtár ismerveinek megfogalmazása, valamint elkészült egy rendelettervezet is. A megállapítások egyértelműen elkülönítették az iskolai könyvtárat a többi könyvtártípustól, megfogalmazták a könyvtár pedagógiai szerepét, s kitértek az ifjúsági könyvkiadás és a könyvtáros képzés feladataira. A korszerű tervezet megvalósítása azonban elmaradt. Az 1870-es években elindult folyamat megakadt, bár a kérdés fontosságát számos szakmai orgánumban megjelent cikk jelezte.

1894 végén Szemák István a középiskolai ifjúsági könyvtárak számára összeállított ifjúsági könyvjegyzék elkészítéséről írt. Szerinte „*az ifjúsági könyvtárak rendezése felsőbb tanhatósági intézkedés nélkül keresztül nem vihető.*”⁷ Felhívta a figyelmet Ausztria és Németország rendszabályaira, s megállapította, hogy „*hasonló szigorú rendszabályok alkalmazása nálunk sok helyt visszatetszést szülne*”⁸. Külön kiemelte Szemák írása a magyar klasszikusok iskolai kiadásának kérdését. Felhívta a könyvkiadók figyelmét arra, hogy „*a legnagyobb könyvfogyasztó Magyarországon még mindig az iskola, hogy ők is hozzanak némi áldozatot az iskola szükségleteinek*”⁹. Szükségesnek tartotta még a jegyzékek folyamatos ellenőrzését, kiegészítését, frissítését.

A Magyar Könyvszemle 1898-as számaiban bukkanhatunk rá Morvay Győző közleményére, mely szintén a középiskolai könyvtárakkal foglalkozott.¹⁰ Megállapítása szerint az iskolai monográfiák a történeti, tantervi ismertetéseken kívül, a taneszközök számszerű feldolgozása mellett kevés fejezetet szenteltek az iskolai könyvtárak történetének. Ezért tanulmánya első fejezetében visszatekintett egészen a reformációig, ahol a protestáns iskolai könyvtárak alapjait kereshetjük. A történeti összeállítás után közölte az ifjúsági könyvtárak nevezetesebb gyűjteményeit, melyek feldolgozásához a millenáris iskolai történetek és a VKM-hez beküldött jelentések adatait használta fel. Szabolcs vármegye két jelesebb középiskolai gyűjteményét is felfedezhetjük a betűrendes nyilvántartásban. A 103. tétel a nagykállói alreáliskola, a 116. tétel pedig a nyíregyházi ágostai hitvallású evangélikus főgimnázium tanári és ifjúsági könyvtára-

ról közölt adatokat.¹¹ Morvay az országos összesítést követően kifejtette véleményét arról, hogy az iskolai könyvtár a városi lakosok számára is legyen hozzáférhető. Ezáltal az igényes olvasmányok nem csak a tanulókhoz jutnának el, s az olvasóktól szedett anyagi hozzájárulás elősegítené a könyvtárak gyorsabb fejlődését. *„És ha ez minden középiskolánál keresztül vitetnék, majdnem 190 vidéki városban állana szakszerű könyvtár az iskola és a közönség szolgálatára.”* – írta tanulmánya utolsó soraiban.¹² Gondolatait megtalálhatjuk napjainkban is, amikor számos település könyvtári ellátása ún. kettős funkciójú könyvtárak formájában valósult meg.

Morvay Győző közleményével szinte lezárható az iskolai könyvtárak XIX. századi története. E témakörben a következő jelesebb esemény a VKM 1158/902. elsz. sz. rendelete és szabályzata, mely kimondta a Népiskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottság (NIKIB) megalakítását. A Bizottság feladata az ifjúsági irodalom figyelemmel kísérése, ellenőrzése és irányítása volt. A Bizottság feladatát egy országos felméréssel kezdte meg. A korábban említett terminológiai pontatlanságok is szerepet játszottak abban, hogy a VKM eltérő adatokkal rendelkezett a könyvtárakkal kapcsolatban. Az 1903-as felmérés adatai szerint az országban 2019 népiskolai könyvtár működött 109.000 kötetes állománnyal, mely jelentős része elavult volt, csak 45-50%-a volt megfelelő a közel kétfélmillió népiskolai tanuló számára – írja a már említett Szabóki tanulmány.¹³ A NIKIB jelentéséből nyomon követhetjük a kezdetleges 1903-as adatok után elért eredményeket, melyeket a miniszter felkérésére az *Uránia* c. folyóirat is leközölt. A cikk szerint az elmúlt öt év alatt 2126 állami, 925 községi, 233 felekezeti népiskolában, összesen 3284 népiskolában szerveztek vagy újjászerveztek ifjúsági könyvtárat, de az adatokból hiányzott a római katolikus iskolák könyvtáira vonatkozó adat.¹⁴ A jelentés összefoglalása megállapította, hogy a tanfelügyelői jelentések egybehangzó tanúsága szerint az ifjúsági könyvtárak intézménye bevált, a várakozásokat felülmúlva működtek az országban.

Ekkora már megszűnt az „Iskolai és Népkönyvtár” c. folyóirat és a „Hasznos Műlattató” c. összeállítás is, melyek az iskolai könyvtárak fejlődése szempontjából azért érdekelnek figyelmet, mert írásaik az ifjúsági olvasmányok felé fordulnak. Erre példa Mohar József 1903-as cikke.¹⁵ Átfogó tanulmányát három közleményben megjelentetve körbejárta a tanítóképző intézeti ifjúsági könyvtárak ügyét, s a Tanítóképző Tanárok Egyesülete ülésén írásos indítványát is beterjesztette 1902. december 17-én. Első közleményében méltatta a – szerinte korszakalkotó – munkát, melyet Dr. Neményi Imre „Ifjúsági könyvtárak és ifjúsági olvasmányok a nevelés szolgálatában” címmel 1902-ben jelentetett meg. E munka hatására rövidesen „Ifjúsági irodalom” címmel kritikai folyóirat indult Perjéssy László és dr. Kárpáti Károly bevezetésével, Endrényi Imre könyvkereskedő kiadásában. A vállalkozást Mohar „kísérletnek”, s „kísérletnek sem valami erős”-nek¹⁶ minősítette. Szerinte a lap „legyen a szó legnemesebb értelmében vett kritikai folyóirat; kövessen határozott és erőteljes irányt”. A Szegeden székelő vidéki központot sem tartotta bízthatónak, ezért javasolta „egy hasonló célú vállalatnak a fővárosban, a Népiskolai és Ifjúsági könyvtárakat Intéző Bizottsággal kapcsolatban való létesítését” Mohar József második közleményében felmérést készített a hozzá visszaérkezett értesítők alapján 45 tanítóképző intézetre (32 férfi, 13 nő) vonatkozóan. Kérdései kitértek az ifjúsági könyvtárak állományára, használatára, kezelésére, gyarapodására¹⁷. Harmadik, egyben befejező közleményében Mohar az ifjúsági könyvtárak céljait, feladatait, az oktatásban-nevelésben betöltött szerep megfogalmazására vállalkozott, miközben az egyes osztályokban megfelelő olvasnivalót csoporto-

sította tartalmi és műfaji szempontból. Közleménye végén 10 pontba szedve megvitatásra ajánlotta javaslatait.

„Mit kell... a középiskolai, szorosabban a gimnáziumi ifjúsággal olvastatnunk?” – tette fel a kérdést Várdai Béla 1905-ben. A szerző véleménye szerint a gimnáziumi oktatás, az ifjúsági könyvtár csak akkor éri el célját, ha a legmagasabb színvonalú művek jutnak el a tanulókhoz. A könyvtárban helyet kell adni elsősorban a hazai szépirodalom legjelesebb alkotásainak, nyelvészeti műveknek, a klasszikus világirodalom kiváló fordításainak, néhány alkotó eredeti nyelvű munkájának, a történeti és a természettudományos kiadványoknak, nem kihagyva a szépirodalmi alkotások szerelmi motívumokat bemutató darabjait sem. Inkább kevés *kitűnő* mű legyen több példányban hozzáférhető, s olvasásuk után a tanár beszélje meg a diákkal olvasmányélményét.¹⁸

A korabeli szerzők számos cikkben fejtették ki véleményüket az ifjúsági könyvtárak szervezése és az ifjúsági könyvek, jegyzékek összeállítása kérdésében. Lelkesen fogadták az új intézmény, a Népi iskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottság 1902-ben történt megalakítását.

A témában megjelent közleményekkel párhuzamosan a NIKIB is folyamatosan dolgozott, 1904-ben megjelentette az első könyvjegyzékét az 1904.évi 2962. eln. sz. miniszeri rendelettel együtt. A rendelet lehetővé tette, hogy az iskolai könyvbeszerzési keret az iskolai költségvetés része legyen.¹⁹ A folyamatosan szaporodó iskolai könyvtárak kezelését utasítás megjelentetésével támogatták. Az utasítás kitért az alapleltár és a cédulakatalógus szükségességére is. A korszakkal foglalkozó Csulák tanulmány szerint az alapjegyzéket a NIKIB szinte évente pótlásokkal egészítette ki 1917-ig, amikor a VKM az 1918.évi 70.596 sz. rendeletével új szervet – az Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottságot – bízott meg a feladat további végzésével.²⁰

Az új szerv feladatköre bővült, az irányítás minden iskolatípus könyvtárára ki terjedt. Az új szerv csak 1920-ig működött, ezek után a középiskolai könyvtárak állományában csak a Szemák-féle jegyzékben szereplő illetve külön engedélyeztetett művek lehettek.²¹ A minisztérium ajánlásokat tett az ifjúsági könyvtárak beszerzéseire az Országos Ifjúsági Irodalmi Tanács 1923-as megalakításáig és az 1926-ban elkészült ügyrend megszületéséig. Az Országos Ifjúsági Irodalmi Tanács szabályzatban rögzítette a „beszerzendő” és a „beszerezhető” művek bírálati szempontjait. A 4. § szerint a bíráló a következő elemeket vizsgálta a benyújtott műveknél:

- a) nem tartalmaz-e vallás-erkölcsös nevelés szellemébe ütköző tanokat;
- b) nem foglal-e magában állam- vagy alkotmányellenes, a fennálló társadalom ellen való izgatást;
- c) nincsenek-e benne érzéki részletek...
- d) nem esik-e kifogás alá stílusa a magyarosság szempontjából, s megüti-e a kívánatos irodalmi-művészi értéket.²²

Megállapítható, hogy a művészi érték a korábbi gyakorlattól eltérően az első helyről a korszak politikai gondolkodásának megfelelően a negyedik helyre került.

Előre mutató viszont a szabályzat 5. §-a, ahol az életkori sajátosságok figyelembe vételével az ifjúságot 7 csoportra osztották kor és iskolatípus szerint:

„I. csoport:	Kisdédóvó
II. csoport:	Az elemi fiú- és leányiskola 4 alsó osztálya (6-10 év)
III. csoport:	Az elemi fiú- és leányiskola 2 felső (V–VI.), gazdasági iskola, tanonciskola évfolyamai (10–13 év)
IV. csoport:	Polgári fiú- és leányiskola középiskola I-II. osztálya (10–12 év)
V. csoport:	Polgári fiú és leányiskola, fiú- és leányközépiskola III–IV. osztálya (12–14 év)
VI. csoport:	Polgári fiú- és leányiskola, fiú- és leányközépiskola V–VI. osztálya, felsőkereskedelmi iskola, tanító(nő) képző intézet, óvóképző I–II. évfolyamai (14–16 év).
VII. csoport:	A fiú- és leány középiskola VII–VIII. osztálya, felsőkereskedelmi iskola III–IV. évfolyamai és a tanító(nő) képzőintézet III–V. évfolyamai (16–18.év). ²³

A könyvtárakba szánt művek felsorolása elkülönítve jelent meg a különböző korcsoportok szerint.

A jegyzékre nem került könyvekről nyilvántartás készült, melyeket időközönként a 9.§ szerint közzétettek. Új kiadás esetén a szerző vagy a kiadó köteles volt újra bemutatni a jegyzékre szánt kiadványt. E szerint a Hivatalos Közlönyben tették közre az Országos Ifjúsági Irodalmi Tanács ügyrendjét. A Tanács vezetése az alelnök feladata volt, munkáját titkár segítette. A titkár a folyó ügyek intézésén kívül a hazai és külföldi ifjúsági irodalmat érintő jelenségekről tájékoztatta a tanácsstagokat. A határozatképesség az elnököt, alelnököt, ügyvezető igazgatót is magába foglaló legalább 5 szavazó jelenlétével valósult meg akár hetente, de legalább kéthavonta ülészekve. Az ülések nem voltak nyilvánosak. A szavazások nyíltan történtek, az elnök utoljára szavazott. A Tanács tevékenységét díjazták a VKM kiutalt keretéből.²⁴ Ezt követően a Hivatalos Közlöny 1926. évi 23.számában megjelent a Könyvjegyzék az iskolai ifjúsági könyvtárakba sorozandó „beszerzendő” és beszerezhető könyvekről.²⁵

E szerint a beszerzendő dokumentumok listája nagyon rövid, a hét korcsoportban, összesen 50 művet soroltak fel. A középiskolások csoportjaiban a klasszikus magyar kötelező irodalmon (Petőfi, Arany, Csokonay, Fazekas, Katona, Vörösmarty stb.) kívül szinte nem látunk értékes munkát. A beszerezhető művek jegyzéke jóval gazdagabb, kb. 1500 mű. A fiatalabb korosztály számára az I. csoportban 5 szerzőtől, a II. csoportban 84 szerzőtől, a III. csoportban 106 szerzőtől találunk jegyzékre vett műveket, egy-egy alkotótól több alkotást is. A középfokú és középiskolák számára javasolt jegyzékek már egyre több szerzőt (146, 167, 194, 182) tartalmaznak. Tartalmi szempontból a művek többnyire szépirodalmi alkotások, de szakirodalmi, ismeretterjesztő könyvek is jegyzékre kerültek. A szépirodalmi címek művészi értékét néhány név felsorolása érzékelteti:

- I. csoport: Benedek Elek állattörténetei, Gedeon Jerne, Móra László, Alexyné Mayer Irén, Pósa Lajos gyermekversei, hazafias színdarabok, jelenetek, képes mesekönyvek (Kisdédóvó életkor)
- II. csoport: (6-10 év) Ajtai Kálmán, Alexyné Mayer Irén, Bársony István, Benedek Elek (több műve), Krúdy, Móricz, Erdélyi Gyula: Esküszünk! (Irredenta jelenet), Grimm-mesék, Mikszáth, Móra Ferenc, Pósa Lajos, Sebők Zsigmond: Dörmögő-Dörmötör utazása a cserkészfiúkkal és más hasonló jelentéktelen mű.

- III. csoport: (10–13 év) Az eddig említetteken kívül a magyar klasszikusok mellett Beecher-Stowe: Tamás bátya kunyhója, Hauff meséi, Verne Gyula 3 műve és számos jelentéktelen munka.
- IV. csoport: (10–12 év polgári és középiskola) Benedek, Beecher-Stowe, Krúdy mellett Defoe Daniel: Robinson, Az ezeregyéjszaka, Ezopus mesék, Hun és magyar mondák, Rudyard Kipling: A dzsungel könyve, Molnár Ferenc: A Pál-utcai fiúk, Móricz: Légy jó mindhalálig, Mark Twain: Huckleberry Finn, Koldus és királyfi mellett sok értéktelen mű.
- V. csoport: (12–14 év) Dickens: Copperfield Dávid, Twist Olivér, Jack London: A vadon szava, May Károly több műve, Sienkiewicz: Vízözön, Verne 27 műve, Levis Wallace: Ben Hur művek képviselik az értékesebb világirodalmat a tömeges, semmitmondó művek között.
- VI. csoport: (14–16 év) Amerikai magyar költők versgyűjteménye. Nagy magyarok élete több kötetben, Német költők remekei, Történelmi életrajzok, elbeszélés-gyűjtemények.
- VII. csoport: (16–18 év) Erdélyi költők, Idegen költők remekei, Magyar versek kötetei mellett szinte említésre méltó magyar és világirodalmi művet nem találunk.

A jegyzékek tanulmányozásánál az életkor előrehaladásával felfedezhetjük a szakirodalmi és az ismeretterjesztő könyveket is. Tematikus megoszlásukat jelzik beszédes címeik.

A III. csoportban látunk először ilyen műveket, pl. Wagner János: A kis kertész, Házi állataink, Wittich Andor: Ipari pályamutató címmel.

A IV. csoportban Kolumbán Lajos: A Dél-vidéken és az Aldunán, A Magas Tátra, Szívós Béla: Debrecen és a Hortobágy, Horváth Károly: Aquarium-terrarium, Kis természetbúvár, Kardos Árpád: Gombatenyésztés otthon, Szathmáry István: Kis könyvkötő, Nemada Sándor: Batikolás c. művek.

Az V. csoportban folytatódnak a praktikus ismereteket kínáló művek, pl. Kardos Árpád: Konyhakertészet, Szobakertészet, Szathmáry István: Kis ötvös, Sztrokay Kálmán: Kis elektrotechnika, Tass József: Cserkészkönyv, Wagner János: Növény- és rovargyűjtő.

A VI. csoportban a korábban említettek mellett művészettörténeti (Lyka Károly) és egyéb tudománytörténeti összefoglalók, a könyvkötés, a kísérletezés alapjait kínáló művek szerepelnek.

A VII. csoport folytatta a magyar művészettörténeti művek sorát egyéb történeti összefoglalókkal pl. Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis tükre (irodalomtörténet), Gulyás Pál: A könyvek és könyvtárak hajdan és most (könyvtártörténeti) és pl. Habán Mihály: A differenciálszámítás, Jászai: A magyar bélyeg, Közgazdasági pályák, Newcomb: Népszerű csillagászat, Magyar Népművészet sorozat kötetei kínálnak új ismereteket az olvasók számára.

A jegyzék végén 11 folyóirat is a beszerezhető kiadványok közé került megjelölve a csoportot is, akik számára javasolták a lapokat. Ezek a következők:

– Az Én Újságom	– II., III., IV. csoport számára
– Élet	– VI. és VII. csoport számára
– Ifjúság és Élet	– IV–VII. csoport számára
– Kis Pajtás	– II–IV. csoport számára
– Magyar Lányok	– IV–VII. csoport számára

– Magyar Művészet	– VII. csoport számára
– Magyar Tavasz	– II–III. csoport számára
– Nagyasszonyunk	– IV–VII. csoport számára
– Növényvédelem	– III–VII. csoport számára
– Vasárnapi Könyv	– II–VII. csoport számára
– Zászlónk	– IV–VII. csoport számára ²⁶

Meglepő, hogy a művészet és a növényvédelem ilyen fontos szerepet töltött be az ifjúság folyóiratai között. Összegezve a hét csoport számára beszerzendő és beszerezhető művek jegyzékéből megállapíthatjuk, hogy a klasszikus magyar irodalmi alkotások, „kötelező irodalmakon” kívül, elenyésző példányban szerepeltek a világirodalom jeles alkotásai. Sajnálatos viszont, hogy igen jelentős mennyiségben képviseltették magukat a jelentéktelen alkotók, a korszak politikai gondolkodását tükröző jelenetek, versek, cserkész kiadványok. Néhány címmel a kor természettudományi ismeretei és praktikus tudásanyagot kínáló műveit is beszerzésre javasolták lettek. Az előbbieken vizsgált 1926-os alapjegyzéket szinte évente kiegészítették de 1929-ig szinte csak néhány művel bővült a beszerzendő lista. A beszerezhető könyvek száma évente megközelítette az 500 darabot. 1929-ben és 1930-ban viszont jelentősen bővültek a jegyzékek. Az 1929-ben a 200 beszerzendő mű között találunk néhány magyar klasszikust, de többnyire mai szemmel alacsonyabb értékű alkotásokat soroltak fel (pl. Jakab Ödön: Két imposztor, Gaál Mózes: Az utolsó lantos, Hevesi Lajos: Jelky András bajai fiú rendkívüli kalandjai, Szederkényi Anna: Márka, Tóth Tihamér: A jellemes ifjú, Tiszta férfiúság, Zempléni Árpád: Turáni dalok stb.). Ez évben a beszerezhető művek száma is megközelítette a 700-at. Sok mesekönyv mellett számos semmitmondó cím (pl. Némethy-Gaal: Csodák útjain, Palásthy Marcell: A csodák szigete, Rosegger-Körösi: Petike, Tutsek Anna: Ágnes története, Ámon Vilmosné: Majd én mesélek, Rhoden Emmy: Makrancos Erzsike stb.) mellett csak nehezen található néhány értékesebb irodalomtörténeti, művészeti, művelődéstörténeti összefoglaló mű, enciklopédia.²⁷

A jegyzékek nagybetűkkel szedett címeit az egyes iskolatípusok jutalomkönyvei kiválasztásához jelölték meg. Ezek a művek rendszerint emlékkönyvek voltak egyházi évfordulók kapcsán kiadva (pl. Balanyi-Schütz: Emlékkönyv Szent Imre herceg 900 éves jubileumára), vagy művészeti albumok. (pl. Divald Kornél: Magyarország művészeti emlékei).

Az 1930-ban megjelent IV. számú kiegészítő jegyzéket még az év folyamán pótlással egészítették ki, mivel a Szent Imre jubileumi év kapcsán elkészült és az Országos Ifjúsági Irodalmi Tanácshoz benyújtott kiadványok csak így kerülhettek fel a listára. Az évek során publikált kiegészítések lassan áttekinthetetlenekké váltak, ezért 1932-ben a minisztérium megjelentetett egy teljes jegyzéket. A rendelet szövegéből tudjuk, hogy az egyes iskolatípusokra vonatkozó füzeteket a közép- és középfokú iskolák igazgatóságainak szükséges példányszámban közvetlenül megküldte a nyomdai előállítást végző Élet és Irodalmi és Nyomdai R. T.

A tanintézeteknek a füzetek árát (mely példányonként 50-70 fillér volt) a kézhezvételtől számított 14 napon belül be kellett fizetniük a nyomdának. Az állami és királyi katolikus iskolák ezt az összeget a beiratkozáskor szedett könyvtári díjak terhére számolták el. Ugyanebben a rendeletben intézkedtek az elemi fokú jegyzékek népiskolákba juttatásáról is. A 30 fillér árát képviselő jegyzéket valamennyi királyi tanfelügye-

lő díjmentesen juttatta el, alkalomszerűen más küldeményekkel együtt, az illetékes elemi iskolák számára.²⁸ Nem volt ez másképp az evangélikus iskolákban sem. Az Evangélikus Levéltár 1924. július 1-jén kelt 130 bejegyzése szerint: „A beiratkozás alkalmával könyvtárilleték címén 50 aranyfillér, illetve 10.000 korona papírban legyen szedhető...”²⁹

A következő években, 1934 és 1936 között, újabb kiegészítő jegyzékek jelentek meg. A felvett címek között egyre több cserkészeknek szánt művet találunk (pl. Geöcze Anna: A vadrózsák. Cserkész-leány-regény, vitéz Faragó Ede: Cserkészapródkönyv). A VI. csoport (14–16 év) beszerzendő művei között megjelentek a korabeli politikai helyzetre utaló kiadványok is (pl. Balla Ignác: A Duce és a dolgozó új Itália). A sok verseskönyv mellett természetrajzi, kémiai kísérleteket tartalmazó, valamint praktikus ismereteket, szakmákat bemutató műveket találunk.³⁰ A színvonal változatlan az 1936-os III. sz. kiegészítő jegyzéken is, melyről a beszerezhető művek közül érdekességképpen csak Schweitzer: Orvos az őserdőben című művét emelhetnénk ki.³¹ A következő öt évben nem adtak ki újabb pótlások közzétételére.

Az 1941-es Hivatalos Közlöny tette közzé a VKM 54.021/1941. V. sz. rendeletében az Országos Köznevelési Tanács Ifjúsági Irodalmi Bizottsága által elkészített új Ifjúsági Könyvtári Jegyzéket. A rendelet kimondta, hogy az 1931-ben kiadott Országos Ifjúsági Irodalmi Tanács Jegyzékét a kiegészítéseket és az 1936-tól a Tanács, illetve az Országos Köznevelési Tanács Ifjúsági Irodalmi Bizottsága által megbírált műveket egységes jegyzékre foglalta. Elrendelték, hogy az iskolai ifjúsági könyvtárakban csak a jegyzéken szereplő kiadványok szerepelhetnek. A felsorolásban nem szereplő műveket selejtezni kellett. Az egyes iskolai könyvtárakban fellelhető, de a listán nem szereplő, értékes könyveket a tantestület elbírálhatta, s egyenként javasolva, a tankönyvtári királyi főigazgatón keresztül, megküldhették az Országos Köznevelési Tanács Ifjúsági Irodalmi Bizottságának felülvizsgálatra. Csak a Bizottság jóváhagyása esetén maradhattak meg, az iskolai könyvtár leltárában – hivatkozva az engedélyre, – az értékes művek. Ugyanilyen nehézkes eljárás során kerülhetett jegyzékre újabb, a tantestület által javasolt kiadvány. A művek elbírálásánál legfontosabb szempont nem az irodalmi művészeti érték volt, hanem a társadalmi rend, a valláserkölcös nevelés védelme.³²

Így az olvasóvá nevelés, az ifjúság irodalmi ízlésének, gondolkodásának formálása kizárólag a VKM ifjúsági könyvjegyzékeink szereplő műveken keresztül történhetett.

Hivatkozások

1. N. Szabóki Györgyi: Adatok a népiskolai ifjúsági könyvtárak történetének kezdeteihez: 1868-1902. = Az Országos Pedagógiai Könyvtár Évkönyve 1961. Bp: OPKM, 1963. p.115.
2. N. Szabóki Györgyi: i.m. p.116.
3. Dolinay Gyula: Az iskolai és népkönyvtárak kérdése. = Néptanítók Lapja, 1875. 9.sz. Idézi N. Szabóki i.m. p.
4. N. Szabóki Gy.: i.m. p.117.
5. Lechner László: Az ifjúsági könyvtárak a középiskolákban. = Az Országos Középtanodai Tanárság Közlönye, XI.évf. (1877–78.) 1-2.sz. p.19-23.
6. N. Szabóki Györgyi: Adatok a népiskolai ifjúsági könyvtárak történetének kezdeteihez 1868-1902. = Országos Pedagógiai Könyvtár Évkönyve 1961. Bp: OPKM, 1963. p.118-119.
7. Szemák István: A középiskolai ifjúsági könyvtárak. = Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny, XXVIII.évf. (1894.) 12.sz. p.236.
8. Szemák István: I.m.: p.237.
9. Szemák István: I.m.: p.238.
10. Morvay Győző: Középiskoláink könyvtárai. = Magyar Könyvszemle, 1989. p.131-160., 246-270.

11. Morvay Győző: I.m. p.246., 249-250.
12. Morvay Győző: I.m. p.270.
13. Szabóki: I.m. p.125.
14. A népiskolai ifjúsági könyvtárak hatása és állapota az 1907-8. isk. évben. = Uránia, 1910. p.147-159.
15. Mohar József: Ifjúsági olvasmányok és könyvtárak = Magyar Tanítóképző, 18.évf. (1903.) p. 10-21., 71-90, 249-266.
16. Mohar: I.m. p.16-17.
17. Mohar: I.m. p.72.
18. Várdai Béla: Milyen legyen a gimnáziumi ifjúsági könyvtár? = Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny, 39.évf. (1905.) 6.sz. p.225-232.
19. Idézi Csulák Mihály. Hivatalos Közlöny, 1904. p.370-381.
20. Csulák Mihály: Adalékok a magyar iskolai könyvtárak történetéhez a népiskolai törvény megalkotásától az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum létrehozásáig. = Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Évkönyve 1984. Bp. p.51., 43-65.
21. Csulák i.m. p.52.
22. Szabályzat az ifjúsági könyvtárak részére beszerzendő és beszerezhető művek megbírállása tárgyában. = Hiv. Közlöny, 1926. 12.sz. p.168.
23. lásd 23.jegyzet
24. Az Országos Ifjúsági Irodalmi Tanács ügyrendje. = Hiv. Közlöny, 34.évf. (1926.) 12.sz. p.169-170.
25. Könyvjegyzék az iskolai ifjúsági könyvtárakba sorozandó „beszerzendő” és „beszerezhető” könyvekről. = Hivatalos Közlöny, 34.évf. (1926.) 23.sz. p.373-397.
26. U.a.
27. III.számú kiegészítő jegyzék az iskolai ifjúsági könyvtárakba sorozható „beszerzendő” és „beszerezhető” könyvekről 88.213/1926. – III. a. számú rendelettel kiadott könyvjegyzékhez. = Hivatalos Közlöny, 37.évf. (1929.) 20.sz. p. 311-325.
28. A m.kir. vallás és közoktatási miniszternek 882-4-3820/1931. VIII.f. szám alatt kelt rendelete. = Hivatalos Közlöny, 40.évf. (1932.) 3.sz. p.19-20.
29. Ev. Levéltár 1924. július 1. 130. bejegyzés
30. I. számú kiegészítő jegyzék az iskolai ifjúsági könyvtárakba sorozható „beszerzendő” és „beszerezhető” könyvekről a 882-4-3820/1931. Számú rendelettel kiadott könyvjegyzékekhez. = Hivatalos Közlöny, 42.évf. (1934.) 7.sz. p.58-63.
31. III. számú kiegészítő jegyzék az iskolai ifjúsági könyvtárakba sorozható „beszerzendő” és „beszerezhető” könyvekről a 882-4-3820/1931. Számú rendelettel kiadott könyvjegyzékekhez. = Hivatalos Közlöny, 44.évf. (1936.) 15.sz. p.272-274.
32. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 54/021/1941. V. sz. rendelete az Ifjúsági Könyvtári Jegyzékek közzététele tárgyában. = Hivatalos Közlöny, 49.évf. (1941.) 6.sz. p.135-137.